

УДК 385.81

САВЕЦКА-ФІНСКАЯ ВАЙНА**Жукевіч З. У.**

Навуковы кіраўнік Савік С. А.

Беларускі нацыянальны тэхнічны ўніверсітэт

Нягледзячы на 83 гады, якія мінулі з пачатку савецка-фінскай вайны 1939–1940 гг., больш вядомай як «Зімовая вайна», пытанне аб тым, наколькі непазбежнай была тая вайна, якая каштавала Савецкаму Саюзу велізарных людскіх страт, а Фінлянды – прыкладна 10 % тэрыторыі, паранейшаму застаецца актуальным. Сітуацыя гэтая ўвогуле цалкам зразумелая, паколькі пытанне аб непазбежнасці вайны напрамую звязана з пытаннем аб яе мэтах і прычынах, якое на сённяшні дзень з'яўляецца, напэўна, найбольш востра дыскусійным.

На ваенныя падрыхтоўкі, якія вяліся з дапамогай заходніх дзяржаў, фінскі ўрад расходаваў больш за 25 працэнтаў гадавога бюджэту. Пры фінансавым і тэхнічным садзейнічанні шэрагу заходніх краін на Карэльскім пярэсмьку была створана магутная сістэма доўгачасовых умацаванняў (лінія Маннергейма), працягласцю 135 кіламетраў і глыбіней да 90 кіламетраў. Ваенныя падрыхтоўкі Фінлянды выклікалі турботу ва ўрадзе СССР [1, с. 3–4].

Ва ўмовах агрэсіі з Захаду, якая набліжалася, савецкі ўрад быў вымушаны рабіць канкрэтныя крокі для вырашэння праблем бяспекі краіны. Адной з такіх праблем з'яўлялася ўразлівасць сухапутных і марскіх подступаў да Ленінграда. Савецка-фінская мяжа праходзіла ўсяго за 32 кіламетры ад горада, а адсутнасць ваенна-марской базы, якая кантралюе

выхад ва ўсходняй частцы Балтыйскага мора, давала магчымасць замежным ваенным караблям у выпадку вайны весці тут актыўныя баявыя дзеянні. Трэба адзначыць, што Савецкі Саюз неаднаразова спрабаваў вырашыць гэтую праблему дыпламатычным, мірным шляхам. Яшчэ з пачатку 1939 года народны камісарыят замежных спраў СССР распачаў крокі па высвятленні пазіцыі фінскага боку адносна задавальненні інтарэсаў па забеспячэнні бяспекі Ленінграда, але, нажаль, яны не далечы жаданага выніку [1, с. 4–5].

Ва ўмовах вайны ў Еўропе, якая пачалась 1 верасня 1939 года, савецкае кіраўніцтва распачало шэраг ваенных мер па ўмацаванні паўночна-заходніх рубяжоў. Са свайго боку і фінскі ўрад прыняў меры па павышэнні баявой гатоўнасці сваіх узброеных сіл. У кастрычніку 1939 года быў праведзены шэраг перамоваў з Фінляндыяй, дзе Савецкі Саюз прапанаваў адсунуць мяжу на Карэльскім пярэсмьку на некалькі дзясяткаў кіламетраў на поўнач да лініі Ліпола (Котава), Койвіста (Прыморск). У абмен на гэтую тэрыторыю, якая складала 2 761 кв. км, урад СССР прапанаваў Фінляндыі ўдвая большую – 6 629 кв. км у Карэліі. Таксама з боку СССР была праяўлена гатоўнасць узмацніць прадастаўлення гарантыі, якія змяшчаліся ў савецка-фінляндскім дагаворы на ненападзе ад 1932 года.

Аднак фінская старана, падбухторваная ўрадамі Англіі, Францыі і ЗША, ні пры якіх умовах не жадала саступаць Ханко, дапушчаючы толькі малаважнага зрушэння мяжы на Карэльскім пярэсмьку да поўначы ад ракі Сястра, матывуючы адмову асцярогамі страціць незалежнасць сваёй краіны. Адначасова падчас перамоваў фінская прэса разгарнула антысавецкую прапаганду [1, с. 6].

Рэзкі нахіл у бок узмацнення канфрантацыі паміж дзвюма дзяржавамі стаў назірацца пасля выступу з прамовай 23 лістапада прэм'ер-

міністра Фінляндыі. У Савецкім Саюзе была звернутая ўвага на тую яе частку, дзе Каяндэр падкрэсліў, што ўрад не пойдзе насустрач прапановам СССР. У адказ «Праўда» апублікавала 26 лістапада залімітавы па сваей танальнасці і фармулеўкам артыкул пад назвай «Блазан гарохавы на пасадзе прэм'ера».

У той жа дзень, 26 лістапада 1939 года, адбылася яшчэ больш істотная падзея, вядомая як «Стрэлы ў Майнілы». Па паведамленні ТАСС, 26 лістапада ў 15:45 фінская артылерыя абстраляла на Карэльскім прырэсмыку памежную мясцовасць каля вёскі Майніла, у выніку чаго чатыры чырвонаармейцы былі забітыя і дзевяць параненыя. З фінскага боку тое, што адбылося, было вытлумачана як абстрэл, які веўся савецкімі прыладамі. Манэргейм адразу ж заявіў, што ў гэты час фінскія перадавыя батарэі легкай артылерыі не маглі абстраляць раён Майнілы, бо знаходзіліся на выдаленні 20 кіламетраў ад мяжы. Савецкі бок не выявіў жадання правесці сумеснае расследаванне здарэння, як гэта прадугледжвалася пагадненнем аб рэжыме мяжы.

30 лістапада ў войсках Ленінградскай ваеннай акругі, на караблях Балтыйскага і Паўночнага флатоў скончылася апошняя падрыхтоўка да пачатку баявых дзеянняў. Час пераходу дзяржаўнай мяжы быў прызначаны на 8:30 пасля артылерыйскага агнявога налету па прыэднім краі фінскай абароны і ў яе глыбіню. У частках, якія рыхтаваліся да наступу, быў абвешчаны загад аб пачатку ваенных дзеянняў з Фінляндыяй [2, с. 136–140].

Да гэтага часу фінскія ўзброеныя сілы, разгорнутыя на межах з Савецкім Саюзам, налічвалі разам з навучаным рэзервам да 600 тысяч чалавек, каля 900 гармат рознага калібру, каля 270 баявых самалетаў і 29 караблёў. Групоўка савецкіх войскаў налічвала да 425 тысяч чалавек, больш за 1 500 танкаў, 1 500 гармат і каля 1 200 самалетаў. Балтыйскай і Паўночны флаты мелі больш за 200 баявых караблёў і каля 500 самалетаў [1, с. 6].

У цэлым баявыя дзеянні ў вайне з Фінляндыйй падпадзяляюць на два этапы: першы працягваўся з 30 лістапада 1939 года па 10 лютага 1940 года, другі – з 11 лютага па 13 сакавіка 1940 года.

У першы тыдзень снежня ваенная абстаноўка была далека не суцэсальнай для Фінляндыі. Часткі Чырвонай Арміі прасоўваліся, а фіны, уласна, ні на адным з напрамкаў не спрабавалі ўпарта супрацьстаяць. На пачатковай стадыі вайны ў фінскім войску сапраўды назіралася паніжэнне маральнага духу. Гэта пацвярджала ўпэўненасць савецкага вайсковага кіраўніцтва ў тым, што, як і ў нядаўнім паходзе на Польшчу, Чырвоная Армія здольная весці вокамгненную вайну. З другога тыдня вайны фіны сталі праяўляць вялікую ўстойлівасць. Наступ савецкіх войскаў прыпынілася.

Абодва бакі лічылі найважнейшым фронтам вайны Карэльскі пярэсмык, дзе былі сканцэнтраваны галоўныя сілы. З пачаткам вайны войскі прычынення на пярэсмыку адносна хутка адступілі, нясучы невялікія страты. Пакідаючы пазіцыі, фіны стваралі загароды і засекі, мінныя палі, супрацьтанкавыя перашкоды і апорныя пункты. Выкарыстоўваючы іх, яны адыходзілі з адной абарончай лініі на іншую і ажыццяўлялі невялікімі групамі контратакі на прамежкавай паласе, якія прыводзілі ў замяшанне савецкія войскі.

Да 20 снежня войскі Чырвонай Арміі страцілі на пярэсмыку сваю ініцыятыву. Фіны палічылі якая склалася становішча спрыяльнай для шырокага контрнаступлення. З засцярогі значная частка войскаў пакідалася на абарончым рубяжы, што аслабляла сілу ўдару. Контрнаступленне пачалося 23 снежня, але хутка заглохла. Рускія закапалі ў зямлю сваі танкі, ператварыўшы іх у агнявыя кропкі, фіны не змаглі іх знішчыць. Контрнаступленне паказала, што ў камандавання адсутнічаў дастатковы вопыт манеўранага вядзення вайны і кіравання буйнымі сіламі

войскаў. З-за парушэння сувязі з артылерыяй пяхота не атрымала падчас наступаў агнявой падтрымкі [2, с. 159].

Баі на пярэсмьку заціхлі. Стала відавочным, што аператыўны план Чырвонай Арміі аказаўся нерэальным. Войскі, пасля панесеных буйных страт стаміліся і мелі патрэбу ў адпачынку і папаўненні. Ход баявых дзеянняў выявіў сур'езныя недахопы ў сістэме кіравання войскамі, арганізацыі сувязі, аператыўнага і тактычнага ўзаемадзеяння, матэрыяльнага забеспячэння. У сувязі з гэтым у канцы снежня Стаўка Галоўнага Камандавання прыняла рашэнне аб спыненні беспаспяховых атак і загадала пачаць дбайную падрыхтоўку прарыву. Інтэнсіўна нарошчвалася колькасць дзейных войскаў. Праводзілася падрыхтоўка зыходных раенаў для наступлення: будаваліся новыя масты і дарогі, пракладваліся калонныя шляхі [1, с. 8].

11 лютага пачаўся другі, заключны этап вайны. Войскі Паўночна-Заходняга фронту пасля магутнай артылерыйскай падрыхтоўкі перайшлі ў наступ. Падчас трохдзенных разлютаваных баёў была прарваная галоўная паласа абароны на лініі Маннергейма. У прарыве адразу былі ўведзены рухомыя танкавыя групы, якія пачалі развіваць поспех надыходзячых войскаў. 17 лютага фінскае камандаванне пачало адводзіць свае часткі на другую паласу абароны. Перад прарывам другой паласы ўмацаванняў камандаванне Паўночна-Заходняга фронту зрабіла перагрупоўку войскаў, вывела з бою на адпачынак і папаўненне дывізіі першага эшалона і падцягнула рэзервы. 28 лютага пачаўся штурм другой паласы абароны. Не вытрымаўшы націску, фіны пачалі адыход.

Разумеючы непазбежнасць разгрому, урад Фінляндыі змушан быў звярнуцца з прапановай пачаць перамовы аб міры. 9 сакавіка Маннергейм прадставіў Дзяржаўнай радзе Фінляндыі агляд становішча. У ім на аснове меркаванняў камандуючага Арміяй пярэсмька і трох камандзіраў

вайсковых карпусоў паведамлялася, што становішча на фронце няўстойлівае і напору Чырвонай Арміі войскі ўжо няздольныя доўга супрацьстаяць. 11 сакавіка савецкі наступ працягваўся. Маннергейм не дазваляў адыходзіць, паколькі гэта магло прыслабіць пазіцыю Фінляндыі на мірных перамовах. Каб умацаваць пазіцыі СССР, Сталін аддаў загад войскам захапіць як мага больш фінскай тэрыторыі. 12 сакавіка 1940 года пасля непрацяглых перамоў была заключана мірная дамова паміж СССР і Фінляндыяй, па якой ваенныя дзеянні спыняліся па ўсім фронце з 12 гадзін 13 сакавіка [2, с. 324]. У адпаведнасці з дагаворам мяжа паўночнай Ленінграда адсоўвалася на лінію Выбарг, Сартавала, Карэльскі пярэсмык, шэраг астравоў у Фінскім заліве, невялікая тэрыторыя з горадам Куолаяўры і частка паўвостраваў Рыбачы і Сярэдні адышлі да СССР. Савецкаму Саюзу перадаваўся ў арэнду на 30 гадоў паўвостраў Ханка з правам стварэння на ім ваенна-марской базы, якая прыкрывала б уваход у Фінскі заліў і марскія подступы да Ленінграда. Фінляндыі вярталася вобласць Петсама [1, с. 10]. Савецка-фінская вайна выявіла шэраг недахопаў у войску Савецкага Саюза. Чырвоная Армія аказалася непадрыхтаванай да прарыву доўгачасовых умацаванняў у складаных прыродных умовах. У выніку савецка-фінскай вайны СССР істотна ўмацаваў свае паўночна-заходнія рубяжы і бяспеку Ленінграда. Чырвоная Армія набыла багаты вопыт вядзення буйнамаштабных аперацый і баявых дзеянняў у асаблівых умовах.

Літаратура

1. Тайны и уроки зимней войны 1939–1940. – СПб. : ООО «Издательство Полигон», 2000. – 542 с.
2. Зимняя война 1939–1940. – Кн. 1 : Политическая история. – М. : Наука, 1998. – 382 с.